

* ΤΑ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ *

Κύριε Διευθυντά τῆς «Ἐστίας»,

Πολύ περίεργα εἶναι ὅσα γράφει ἐν τῇ χθесινῇ σας φύλλῳ ὁ «Ἐκέργος» διὰ «τὰ πρὸ Χριστοῦ Χριστοῦγεννα», οὐχὶ ἕμῳς καὶ ἀκριβῆ. Νομίζω δ' ὅτι μεγάλη ἐπιβάλλεται προσοχὴ εἰς τὸν ἀναλαμβάνοντα ν' ἀνακοινώσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς διὰ δημοδῶν δημοσιευμάτων πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, πάντοτε μὲν, μάλιστα δ' ἔταν ταῦτα ἔχωσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς θρησκευτικὰ παραδόσεις καὶ δοξασίας. Ὅθεν ἀναγκαίαν κρίνω τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν πλημμελῶς ὑπὸ τοῦ Ἐκέργου γραφέντων, τοῦτο δὲ θὰ κάμω διὰ βραχέων, περιττὸν ἄλλως καὶ ἀκαρπύων νῦν τὸν μακρότερον περὶ τοιούτων ζητημάτων λόγον.

Ἀναζητῶν ὁ Ἐκέργος εἰς ἄλλὰς παλαιότερας θρησκείας ἐορτὰς ὁμοίας πρὸς τὰ Χριστοῦγεννα τῶν Χριστιανῶν καὶ μύθους παραπληθεύους πρὸς τὰ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ παρεδεδωμένα, βεβαίως ἔτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἰόρταζον τὴν γέννησιν τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ἡρακλέους τὴν 25 Δεκεμβρίου ἐκάστου ἔτους, ἐμυθολόγουν δ' ὅτι ἐγέννηθησαν ἀμφότεροι ἐκ παρθένων, οὗτος μὲν τῆς Ἀλκμήνης, ὁ δὲ Διόνυσος τῆς Σεμέλης.

Ταῦτα εἶναι ἀνυπόστατα. Τὸ δόγμα περὶ παρθενογενῶν θεῶν ἢ ἡρώων ἦτο παντελῶς ἄγνωστον εἰς τοὺς Ἕλληνας· περὶ τῆς Ἀλκμήνης μάλιστα ἐμυθολόγουν ὅτι ἐγέννησε δύο παῖδας διδύμους, τῷ Διὶ μὲν τὸν Ἡρακλέα, μᾶνυκτὶ πρεσβύτερον, τῷ Ἀμφιτρώωνι δὲ τὸν Ἴφικλέα. Ὁ λέγων δ' ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤγον ἐορτὴν τινα τὴν 25 Δεκεμβρίου ἐλέγχεται ἀγνοῶν ὅτι αἱ ἡμέραι τῶν ἑλληνικῶν μηνῶν δὲν συμπίπτουσι πρὸς ἡμέρας τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, ὅπερ παρὰ τῶν Ρωμαίων ἔχουσι παραλάβει τὰ σημερινὰ εὐρώπαικά ἔθνη, διότι οἱ Ἕλληνες κατὰ σελήνην ἤγον τὸν ἐνιαυτὸν καὶ ἐπὶ νώρθουν μὲν τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ πρὸς τὸ ἡλιακὸν ἔτος δι' ἐμβολίμων μηνῶν, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως, ἀκριβῶς ἕνεκα τῶν ἐμβολίμων τούτων μηνῶν, νὰ ἐπέλθῃ πλήρης συνταύτισις τῶν ἡμερῶν τῶν ἡλιακῶν καὶ τῶν σεληνιακῶν μηνῶν.

Ἄς ὑποθέσωμεν ἕμῳς ὅτι ἐννοεῖ ὁ Ἐκέργος, ὡς ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τὰ

* Ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἐστία» τῆς 2 Ἰανουαρίου 1898, ὡς ἀπάντησις εἰς ἀρθρίδιον δημοσιευθὲν ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι τῆς 29 Δεκεμβρίου 1897 ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ μὲ τὴν ὑπογραφήν Ἐκέργος.

Χριστούγεννα έορτάς άγομένας ύπό τών Έλλήνων κατά τās χειμερινās τροπās του ήλιου εις τιμήν τών γενεθλίων του Διονύσου και του Ήρακλέους. Άλλά περι μέν του Ήρακλέους γινώσκομεν ότι έγεννήθη έν τετράδι, δηλαδή την τετάρτην ήμέραν του μηνός, και επί τούτω ήγετο, έν Θήβαις μόνον, έορτή τὰ 'Ηράκλεια' διότι πᾶσαι αἱ ἄλλαι εις τιμήν του Ήρακλέους άγόμεναι έορταί ουδεμίαν ειχον εις την γέννησιν αὐτοῦ αναφοράν.

Τίνα όμως μήνα έπιστεύετο ότι έγεννήθη ο Ήρακλής; Πιθανώτατα τόν ύπό τών Δελφών 'Ηράκλειον καλούμενον, όστις αντιστοιχών προς τόν 'Αττικόν Θαρρηλιώνα ήτο μήν θερινός. Εις τιμήν δέ του Διονύσου ήγοντο έν 'Αττική κατά μήνα Ποσειδεώνα, αντιστοιχοῦντα προς τόν Δεκέμβριον, τὰ κατ' άγρους Διονύσια, έν ήμέραις όριζομέναις εκάστοτε ύπό τών δημοτῶν έν εκάστῳ δήμῳ. Καί αὐται δ' ήσαν χαριστήριαί τῷ θεῷ δια τήν δωρεάν του νέου οίνου. Κατά δέ τās χειμερινās τροπās του ήλιου μόνον έν Δελφοίς έθυσον οἱ Ιερείς εις τόν μυθευόμενον τάφον του Διονύσου· άλλ' ή θυσία αὐτή ουτε έορτή ήτο, ουτε σχέσιν τινά εἰανδήποτε δύναται νά ύποτεθῆ έχουσα προς την γέννησιν του Διονύσου ή προς την χριστιανικήν έορτήν τών Χριστουγέννων. Καί ή έγεσις 'Ηρακλέους ή έν Τύρῳ κατά τās χειμερινās τροπās πανηγυριζομένη ουδεμίαν προς ταύτην φαίνεται έχουσα σχέση.

Τί δ' είναι πάλιν αἱ παράδοξοι εκείναί και εις πάντα μέχρι τουδε άγνωστοι αποκαλύψεις του Έκαέργου περι «ἀπεικονιστῶν λατρευτῶν του θεοῦ έν Αἰθιοπία, Αἰγύπτῳ, Συρία, Γερμανία, Ισπανία, έν ταῖς δυτικαῖς Ἰνδίαῖς (!) καὶ οἱ τινες έορτάζον την γέννησιν του Σωτῆρος των 'Ηρακλέους κατ' Έκκ στον έτος τῆ 25 Δεκεμβρίου; Ἀνεκάλυψε οἱ πῶν θιάσους όργεώνων (διότι αὐτοῦς ύποθέτομεν ότι έννοεῖ λέγων ἀπεικονιστῶν λατρευτῶν) και λατρείαν του Ήρακλέους και έν ταῖς Δυτικαῖς Ἰνδίαῖς ήτοι έν τῇ πρὸ του Κολόμβου Ἄμερικῆ; Ἄλλ' ή τοιαύτη ανακάλυψις θά έλυε τὸ ζήτημα περι τῆς καταγωγῆς των αυτοχθόνων Ἄμερικανῶν, και θ' άπεδίδετο όριστικῶς εις τοῦς Ἕλληνας ή τιμή τῆς ανακαλύψεως τῆς Ἄμερικῆς, άφου ή έλληνική λατρεία ειχεν εισαχθῆ εις αὐτήν από τών παλαιστάτων χρόνων! Δυστυχῶς όμως ταῦτα τουλάχιστον τὰ περι έορτῆς του εκ παρθένου δῆθεν γεννηθέντος Ήρακλέους έν ταῖς Δυτικαῖς Ἰνδίαῖς προήλθον εκ συγχύσεως του έλληνικοῦ θεοῦ και των θεῶν των παλαιῶν Μεξικανῶν Κουετσαλκοάτλ και Ουιτζιλοπόχтли, οἱ τινες έπιστεύετο ότι εκ παρθένων έγεννήθησαν.

Εις παραπλησίαν σύγχυσιν πρέπει ν' αποδώσωμεν και τὰ περι αἰγυπτιακῶν έορτῶν τελουμένων τῆ 25 Δεκεμβρίου και περι τῆς γεννήσεως του Ὄρου εκ τῆς παρθένου Ἴσιδος. Συνηθεστάτη επίκλησις τῆς Ἴσιδος ήτο «Μήτηρ Θεοῦ», ως ὠνομάζετο παρ' Αἰγυπτίους εκάστοτε και ή μήτηρ του βασιλεύοντος Φαραώ· και οἱ εἰκονικὸς τύπος τῆς Θεοτόκου θηλαζούσης τόν Χριστὸν έπλάσθη κατά μίμησιν των άπεικονίσεων τῆς Ἴσιδος φερούσης τόν Ὄρον, ως και ή χριστιανική παράστασις του δρακοντοκτόνου Ἁγίου Γεωργίου έλήφθη εξ όμοίων εἰκόνων του Ὄρου. Καί επίθετα του Χριστοῦ έν τοῖς εκκλησιαστικῶς ύμνοις φέρονται όμοια προς τὰ επίθετα του Ὄρου έν τοῖς αἰγυπτιακοῖς (π. χ. ήλιος τῆς δικαιοσύνης, παιδίον νέον οἱ πρὸ αἰώνων θεός κτλ.). Ἄλλ'

οὔτε ἢ Ἰοῖς ἐλέγετο παρθένος, οὔτε ἢ γέννησις τοῦ Ὠρου ἐπανηγυρίζετο κατὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν.

Καὶ τὰ περὶ τῆς ἐορτῆς τῆς γεννήσεως τοῦ ἐκ παρθένου γεννηθέντος Ἰαμμούζ, κατὰ τὴν 25 Δεκεμβρίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀσσυρίοις καὶ Βαβυλωνίοις δὲν εἶναι ἀκριθέστερα τῶν ἄλλων. Ἰαμμούζ εἶναι τὸ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ἀπαντῶν συριακὸν καὶ ἐβραϊκὸν ὄνομα τοῦ φοινικικοῦ θεοῦ Ἀδώνιδος. Οὗτος οὔτε ἐκ παρθένου ἐμυθολογεῖτο γεννηθεὶς, οὔτε ἢ ἐορτὴ του ἦγετο κατὰ Δεκέμβριον.

Τὰ Ἀδώνια ἦσαν ἐορτὴ εἰς μνήμην τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ θεοῦ τῆς βλαστήσεως Ἀδώνιδος, ἐτελοῦντο δ' ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι τῆς Ἑλλάδος περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου περίπου, ἐν δὲ ταῖς ἀσιατικαῖς πόλεσι καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ φθινόπωρον λήγον, καὶ παρετείνοντο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ὡς ἐορτὴ πένθιμος διὰ τὰ πάθη τοῦ θεοῦ, μετὰ δὲ τὴν πάροδον τῶν πενθίμων ἡμερῶν ἐπανηγυρίζετο ἐν ὀργιαστικῇ χαρᾷ ἢ ἀνάστασις αὐτοῦ.

Ὁ δὲ τῶν Βαβυλωνίων θεὸς Δομούζι δὲν φαίνεται ἔχων σχέσιν πρὸς τοῦτον τὸν Ἰαμμούζ, ὡς τινες ὑποθέτουσιν· ἐμυθολογεῖτο δ' οὗτος ἐρωμένος τῆς Ἰστάρτ, τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης τῶν Βαβυλωνίων.

Ὁρθότερα φαίνονται τὰ περὶ ὁμοιότητος τοῦ Κρίσνα τῶν Ἰνδῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἐκέργου, ὅτι ἐν πλείστοις συμπίπτουσιν αἱ Ἰνδικαὶ καὶ αἱ χριστιανικαὶ παραδόσεις περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἑκατέρου. Ὁμιλῶν ὅμως περὶ Χριστουγέννων πρὸς Χριστοῦ ὄφειλε ἡμεῖς ἀναρωτηθῆναι ὅτι τὰ περὶ Κρίσνα Ἰνδικὰ κινήματα, καὶ πρὸ πάντων ἡ Βαγιάθάθα Γιτῆ, εἶναι μεταγενέστερα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Κρίσνα ἐν Ἰνδικῇ μόλις περὶ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα μετὰ Χριστὸν ἐπαγιώθη. Διὰ τοῦτο πολλοὶ εὐλόγως παραδέχονται ὅτι τὰς ὁμοίας πρὸς τὰς χριστιανικὰς παραδόσεις διηγήσεις περὶ τοῦ Κρίσνα παρέλαβον οἱ Ἰνδοὶ ποιηταὶ παρὰ Χριστιανῶν.

Ἀναμφίλεκτος ὅμως εἶναι ἡ σύμπτωσης τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων πρὸς τὴν ἐορτὴν τῶν γενεθλίων ἄλλου θεοῦ τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Τούτου φαίνεται ἔχων γνῶσιν τινα, ἀλλ' ἀσαφεστάστην, ὁ Ἐκέργος. «Οἱ Μέθριοι», λέγει, «ἱερεῖς τῆς ἀρχαίας Περσίας ἐπίσης ἐώρταζον τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ τῶν κατ' ἔτος τῇ 25 Δεκεμβρίου». Ἀλλ' οἱ Μέθριοι εἶναι πρόσωπα ἀνύπαρκτα, διότι οἱ τῶν Περσῶν ἱερεῖς, οἱ καὶ τὸν Μίθραν τιμῶντες, ὠνομάζοντο Μάγοι. Οὗτος δ' ὁ περσικὸς θεὸς Μίθρας, ὁ θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὁ ταυτιζόμενος τῷ ἡλίῳ, ἐγένετο κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους θεὸς παγκόσμιος. Ἡ λατρεία αὐτοῦ διεδόθη καθ' ἅπαν τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος, περιλαβοῦσα στοιχεῖα πολλὰ καὶ ἐξ ἄλλων θρησκευμάτων ἐν τοῖς μυστηρίοις, ἅτινα ἐμυσῶντο οἱ θιασῶται αὐτοῦ. Πρὸς τὴν λατρείαν δὲ τὴν μιθραϊκὴν, καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἐλληνικὴν θρησκείαν, ἐπάλασεν ὁ χριστιανισμὸς καὶ ταύτην κατασυντρίψας ἐθριάμβευσεν. Ἡ μιθραϊκὴ ἦτο ἢ τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων θρησκεία ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σεβήρου, μάλιστα δὲ ἀπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ. Τὸ κατὰ τὰ ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱδρυθὲν ἐν τῷ Μυλλιαρίῳ ἄγαλμα δὲν ἦτο τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλὰ τοῦ Ἡλίου Μίθρα, ὁ δ' ἐν τῷ Αὐγου-

σταίῳ ἀνδριάς τοῦ ἀγίου Κωνσταντίνου δὲν ἀπεικόνισεν αὐτὸν ἐν σχήματι τοῦ Ἀπόλλωνος ἀλλ' ἐπίσης ἐν σχήματι τοῦ Ἡλίου Μίθρα. Καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης δὲν ἐπεχείρησε ν' ἀναστηλώσῃ τὴν λατρείαν τῶν παλαιῶν ἐλληνικῶν θεῶν, ἀλλὰ τούτου τοῦ συμμίκτου θεοῦ τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν βαρβάρων, τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν δεισιδαιμόνων, ὃν καὶ ἀνυμνεῖ ἐν τῇ περισωθέντι λόγῳ τοῦ «εἰς τὸν βασιλέα Ἡλίον».

Ἡ θρησκεία λοιπὸν αὕτη, ἡ ἐχθίστη τῇ χριστιανισμῷ, παρουσιάζει πολυπληθεῖς ὁμοιότητας πρὸς τοῦτον ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς μάλιστα τύποις τῆς λατρείας. Αἱ ἐπικλήσεις τοῦ θεοῦ Μίθρα δὲν διαφέρουσι τῶν χριστιανικῶν διότι καλεῖται οὗτος δημιουργός, δεσπότης τῶν πάντων, ἀκατάληπτος, παντοδύναμος, μέγας. Οἱ θιασῶται τῶν μιθραϊκῶν μυστηρίων εἶχον ἱεραρχίαν, ἐδαπτιζοντο, ἐνήστευον, μετελάμβανον, ἔχριον τὸ μέτωπον διὰ μύρου. Ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, εἰς τὴν ὑπαρξιν παραδείσου πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κολάσεως πρὸς αἰώνιον τιμωρίαν τῶν κακῶν. Εἶχον ἠθικὰς ἐντολάς, ἐκήρυσσον τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐμψύχων.

Ὅθεν οὐδόλως ἄπορον ὅτι καὶ ἡ ἐορτὴ τῶν γενεθλίων τοῦ Μίθρα ὁμοιάζει πρὸς τὰ Χριστούγεννα. Ἦγετο αὕτη ἐν σπηλαίῳ, διότι ἐν σπηλαίῳ ἐπιστεύετο γεννηθεῖς ὁ Μίθρας, τὴν 25 Δεκεμβρίου, καὶ ἀπέγειτο ἐορτὴ τῶν γενεθλίων τοῦ ἀνικητοῦ Ἡλίου (Natalis Solis invicti). Ἦθεν τοιαύτη ὁμοιότης συνεζητήθη ὑπὸ πολλῶν, ἀλλ' ἐπαρκῶς δὲν ἐξηγήθη ἀκόμη. Τα χυριώτατα δὲ συγγράμματα περὶ τῆς λατρείας τοῦ Μίθρα εἶναι τὰ τοῦ Isidore (1847 καὶ 1867) καὶ τοῦ F. Cumont (ἐν Βρυξελλῶν 1896) γαλλιστὶ ἀμφοτέρω γεγραμμένα.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 30 Δεκεμβρίου 1896.